

2022. október harmadika

Hogyan alakulhatott volna a magyar kultúrpolitika, ha valamely váratlan kataklizma – falrengető bejelentés, pálfordulás és hasonló vis major – folytán mégis rezsimváltásra került volna sor kereken félévvel ezelőtt? A kérdés arra emlékeztet, mint ha valaki 1951 nyarán [Bad Ischl helyett](#) Balatonfüredre álmodja a VII. cserkész világtalálkozót (mert belehasít a tizennyolc évvel korábbi [gödöllői emlék](#)). Ilyen komolysággal olvasandó a jelen gondolatkísérlet.

Tehát – *utópisztikus kijelentő módban* – hogyan *alakult* a magyar kultúrpolitika, miután a váratlan kataklizma – falrengető bejelentés, pálfordulás és hasonló vis major – folytán mégis rezsimváltásra *került sor* áprilisban? Beszámoló egy zártkörű, nem a nyilvánosságnak szánt esemény közreadásával.

Kávéíllatú tárgyaló a minisztériumban. Nyolc-tízen gyülekeznek a kétheti időközökben rendszeresített háttérbeszélgetésre, ahova alig változó összetételben nyernek meghívást a vezető médiumok képviselői. Amíg várakoznak, az eszmei, politikai és egyéb távolságok ellenére már-már önzetlen kollegialitással cserélnek értesüléseket. Kit jelölnek az egyesületek a Nemzeti Színház igazgató pályázatának szakmai bizottságába? Milyen állásfoglalás várható a szakmai szervezetektől a tavasz óta húzódó vitában a Nemzeti Múzeum főigazgatói kinevezéséről? Kit nevez ki a kormányfő a megújuló NKA elnökének? Sikerül-e a választás előtt induló monstre forgatásokat befejezni?

Meglepetésre a miniszter lép be, hiszen eddig legfőljebb államtitkár celebrálta ezt a fajta összejövetelt. (Hála a magyar nyelv sajátosságának, rejtve maradhat, hogy miniszter asszonyról vagy úrról van szó.)

— Rápillantottam a naptárra: október harmadika van. Épp fél éve volt a választás. Gondoltam, adózzunk a kis jubileumnak együtt.

Adóznak. Nem lennének magyarok, ha nem a panaszokkal indítanának. Micsoda körülmények! Az ukrajnai háború elhúzódik, a tél közeledtével egyre szorítóbb az energiaválság, őrjítő az infláció. És mindezt tetézi a katasztrófális időjárás. Jól néznénk ki, ha a nyár elejétől nem születtek volna takarékosági intézkedések és kemény visszafogások. És főleg, ha nem indultak volna be az uniós támogatások. Az európai ügyészséghez csatlakozás és az euró bevezetésének első hivatalos céldátuma három-négy évvel korábbi szintre vitték vissza a forint-euró átváltási arányát. Józanul mégse reméljük a kultúrafinanszírozás aranykorát.

Na és a kaotikus belpolitikai állapotok. Az egyelőre rezzentlen Fidesz-frakció hűvös nyugalommal szemléli a szedett-vedett kormánykoalíció visszatérő erkölcsi leamortizálódási eseteit. A beszélgetésnek ebben a szakaszában már nyoma sincs a korábbi kollegiális légkörnek. Az exkluzív nyilvánosság is nyilvánosság, ahonnan minden íratlan szabály ellenére kiszivárog egy-s-más. Ezért nem úszható meg jónéhány epés odamondás a kérdésekbe csomagolva, amíg a közös cél – minél hitelesebb friss infók megszerzése – érdekében a csoportdinamika meg nem állapodik a megfelelő (nem túl magas) üzemi hőfokon.

A kormányváltást követő első intézkedéseknek – a független előadó-művészeknek juttatott gyorssegély, a kulturális munkások bérrendezésének első hulláma, a budavári beruházások átprogramozása vagy a Filmintézet által finanszírozott filmek körüli fölfordulás – már nincs hírértéke. És *még* nincs a számos témában folyó döntéselőkészítő egyeztetéseknek.

A fordulat hatodik hónapjában több „kisrendszerváltó” munkabizottság működik. Ezeket a nyáron a miniszter nevezte ki az érintett szakmai szervezetekkel egyetértésben, és így október elején lassan esedékessé válnak az első (vagy akár a végső) javaslataik.

A legsimább ügy a Nemzeti Kulturális Alapé. A nyártól az új alelnök koordinálja a folyó pályázatok bonyolítását. A tárcától csak minimális szabad forrást sikerült átkanalizálni és az év során csekély többlet képződik a szerencsejátékokból. Ezért 2022-ben csak módjával tudnak új pályázatot kiírni. Valamelyes könnyítést jelent a miniszteri keret lenullázása. Mivel azonban a folyamatosság érdekében csak néhány miniszteri és MMA-delegátust cseréltek le (szakmai konszenzussal), a nyertes pályázatok összetétele nem tér el radikálisan attól, amit Kásler Miklós nevével kiosztani terveztek 2022-ben. A miniszter a sajtómunkások faggatására szemezget az NKA jövőjét célzó egyeztetések során fölmerülő kérdésekből: mit sikerült megválaszolni, mik maradtak nyitva; melyik szakmai terület képviselői a legaktívabbak stb. A tárcavezető hangja ezen a ponton ércessé válik, így szögezi le:

— 2023-ban a minisztériumi részlegek saját hatáskörben csak olyan támogatásokat intézhetnek, amire törvény kötelezi őket. Az így szabaddá váló forrásokat a megújult NKA-törvény szerint összeálló kollégiumok fogják elosztani: a jelenleginek a többszörösét. Nyílt pályázatokkal, világos elbírálási módszerekkel. A jövő évi költségvetés NKA-fejezete ezekkel az átcsoportosításokkal messze meghaladja a korábbi dimenzióit.

— Más kulturális területen nem terveznek hasonló növekményt?

— Boldogan tennénk, de a körülmények kényszerítőek. Az NKA mellett a másik áttörési pont az Országos Széchényi Könyvtár lenne. A Vár-béli teljes felújítás első szakaszához szeretnék egy látható nagyságú összeget kiharcolni. A tervezési előkészületek mellett ez magába foglalná a közgyűjtemények digitalizációs programjának az újraszabását is.

— Eggyel több szakmai irányító testülettel....

— Úgy van. Az OSzK elhelyezésének távlati kidolgozása és a közgyűjteményi digitalizálása azonban hosszú távú szakmai feladat, szemben azokkal az ad hoc „kisrendszerváltó” kihívásokkal, amelyek a tizenkét év alatt szétzilált területeket kell néhány hónap alatt újrarendezni. Ezek körében a legbonyolultabb a műemlékvédelmi főhatóság újjá alapításának a kérdésköre. Ami az építészeti felügyelettel, a régészettel, a múzeumüggyel, és végső soron a kulturális élet más, hivatali nyilvántartást és engedélyezést igénylő területeivel is összefügg. De hogyan függjön össze? Szegény miniszter eddig tucatnyi megoldási tervvel ismerkedett meg. Egyszerűbb az előadó-művészetek jogszabályrendszerének az átszabását intéző szakbizottság feladata, tőlük heteken belül kész törvénytervezetek várhatók.

A kekvákra („közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítványok”) terve a miniszter nem leplezi a frusztráltságát.

— Alig jutottunk egyről a kettőre. A kekvák a kormánytól, egyúttal a nemzet többi részétől elbitorolt intézmények és vagyonok. Nem látom a végét. Sikerül-e – magyar a magyarral – normális modus vivendit kialakítani? Vagy egy nemzetközi fórum lesz az ultima ráció? Amely kimondaná a demokratikus hatalomgyakorlás alapelveit megsértő megoldások tarthatatlanságát.

— Dögunalom. – morogja félhangosan a piacvezető bulvárlap embere. Ő már a beszélgetés elején megkapta a választ, hogy nem tervez a tárca nagyszabású eseménysorozatot a forradalom 66. évfordulójára. Bosszantja, hogy az apparátusból kiszivárgott biztosnak hitt tippje besült. Menne is már, de kínos lenne a miniszter miatt. Lopva küldi a szerkesztőségbe az üzenetet. *„A Nagy dobással készül a kormány a forradalmi évfordulóra (rongyrazás felsőfokon) kuka. Helyette följön nagybetűvel Kiderítettük Zizi miért költözött el Ricsitől és Mégis beperli Giulietta a plasztikai sebészt.”*

Váratlan helyről kap támogatást. A fiatalos portál is sokallja a közpolitikai nyekergést.

— Szép-szép, de melyik bizottságtól várja a kormány a kulturális vízióját?

— Vízíóért forduljatok – ha szabad így, tegeződve – az alkotókhöz. Én nehezen úsznám meg a dagályos semmitmondást. Az Operaház és a Nemzeti Galéria főigazgatóját, a Filmintézetet, a könyvkiadókat, vagy a SZIMÁ-t hitelesebbnek vélem vízíó ügyben. És szóljatok, ha bűnösen elkerülné valami a figyelmünket.

— A fidesz nem volt ilyen visszafogott...

— Figyelmesen végigolvastam Orbán valamennyi bálványosi megnyilatkozását kultúra ügyben. Tömény riogatás és defenzívába szólítás. Nulla vonzó jövőkép. A mi első feladatunk (víziónk) a kulturális politikai szerkezet visszarendezése, egy polgári demokratikus fordulat levezénylése a feudális típusú berendezkedésből. Erre teszi föl a koronát az új (régí) módon fölépített első éves költségvetés. Ezután jön majd el a felelős tervezés és ígéretek ideje. De igazatok van, a következő sajt-tájra összeszedünk néhány kézzel fogható vállalást a ciklus végére.

— Van jó hírem is, ami szinte vízíó-értékű. Az Európai Parlament segítségével sikerül legyűrnünk a Bizottság ellenállását, és 2026-ban Harkiv is Európa Kulturális Fővárosa lesz. Magyar javaslatra, az ígéretesen formálódó 23-as veszprémi ECOC tapasztalataiból bőven merítve, jelentős magyar részvétellel.

— Akkor is, ha elfoglalják az oroszok? – kérdezi a jelenlevő legellenzékibb (fideszhű) médiamunkás.

Mosoly, fejcsóválás vagy vállrándítás a válasz. De érkezik egy új kérdés:

— Aproó SZIMA. Hol tart a tagok tiszteletdíjának az MMA szintjére emelése?

— Továbbra is az MTA az elsődleges illetékes. Születtek előterjesztések az 1949 előtti állapot helyreállításáról, vagyis hogy a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia legyen az MTA (történelmi néven) Széptudományi Osztálya. Napirendre viszont még mindig nem került. Más kérdés, hogy megújult a vita az inkább sztálini, mint európai jellegű gerontokratikus, tehát az életkort és nem annyira a teljesítményt honoráló tiszteletdíjakról.

— Akadémikusi tiszteletdíjsapka várható?

— Meglehet. Ami az MMA-nál már be is következett.

A kurzusváltás érzékeny szférájában, a jóvátétellel foglalkozik a következő kérdés is.

— Öt éve temettük X-et, akinek sokat kellett túrnie a nemzeti együttműködés rendszerében. Nem tervezik utcát elnevezni róla?

— Semmiképpen! Szeretném kiegészíteni az örökségvédelmi jogszabályokat az utcanevek és hasonlók védettségével. Nagyon magas küszöbökkel... ne az utcanévadás banális gesztusával adózzunk az elődöknek. Legyen úgy, mint Angliában, ahol ez nem dívik. Na az persze más világ. Ott is van Liget-program, de annak keretében a Hyde Park élővilágát újítják meg hatalmas összegekért.

Mosolyt eröltet magára. — Tudnék még zsörtölődni jóvátétel-megbékélés témakörben, de ideje rátérni arra, ami most az apparátusom fő feladata, a 2023. évi költségvetés előkészítése.

Hát igen. Európa országaiban így ősztájban a parlamentáris demokráciák évszázados konvencióihoz híven az éves költségvetés elfogadása van a fókuszban. A miniszter sorolja, hol tart az előkészítés, mit remélhet a kultúra, hol szorít a legjobban a cipő... Csapatával immár a szokásos Prokrasztész-ágy szindrómával, az igényeknek a pénzügy által szívbe markolóan szűkre szabott kereteibe gyömöszölésével küszködik.

Plusz ide is begyűrűzik a megbékélés-kihívás. A miniszterelnök a koalíciós partnerek ellenében is ragaszkodik, hogy az ellenzék (gyakorlatilag a Fidesz, ugyanis a Mi Hazánk

demonstratívan ellenáll mindenféle közeledésnek) javaslatait is vegyék figyelembe. Most október elején ez a legkülönbözőbb informális módokon történik. Az előző tizenkét évben az *egyeztetés* szó Fidesz-körökben azonos regiszterben szerepelt a hazaárulás, vérfertőzés vagy kútmérgezés szavakkal. De legalábbis az impotenciával. Ezért az ároktemetés naiv kísérletei csak fondorlatosan valósíthatók meg. Miszerint valamely mérvadó fideszes személyiség vagy orgánus szóba hoz valamiféle célt, amire hivatkozva a kormány tüntetően beleilleszti azt a költségvetési tervezetbe.

Na ennek állásáról kérdezik a minisztert. Mit találtak? Elég fideszes-e (vagyis nem saját ötleteinket áldozzuk föl az osztálybéke oltárán), de nem túl fideszes-e (ami kilóg az intézkedéseink világából)? Kivel lett egyeztetve (pénzügy, pártok, miniszterelnökség)?

Élesbe akkor fordul a dolog, amikor a tervezetet benyújtják az Országgyűlésnek és jönnek majd a módosítók. Azok egy része pusztán provokáció és sok az öncélú magamutogatás is (láttatok, hogy megpróbáltam, de ezekkel nem lehet...). A gond a reális javaslatokkal van, mindkét félről. Az ellenzéknek nem érdeke, hogy egy határon túl tápot adjon a kormány együttműködési, tehát nemzetegyesítő és kormányzóképes tulajdonságairól kínált képhez. De ma, október 3-án még nem tartunk a módosító javaslatoknál. Csak azt sejtjük, hogy vélhetően novemberről decemberre csúszik a végszavazás.

Ha az eddigiek nem voltak elegek, a költségvetés-tervezést tovább nehezíti a kormányprogram két vállalása: *a szakmákkal és a civilekkel való egyeztetés* parancsa és a *nyilvánosság mindenek fölöttisége*.

A szakmai („társadalmi”) egyeztetés és kompromisszumkeresés készségeit újra kellett tanulni, ami rengeteg macerával, szalmacsépléssel és időpazarlással jár. (A részben szétugasztott és újratoborzott minisztériumi állománynak mindez olykor a demokrácia hitvallói önsanyargatási gyakorlatának tűnik.) A dilemma az első lépéssel indul: melyik szervezet tekinthető ténylegesen reprezentatívnak. Ugyanakkor a folyamat idővel rendezzi is a mezőnyt: a „reprezentativitás” nem túl acélos kritériuma fölé kerekedik az egyes szervezetek által kidolgozott javaslatok minősége. A professzionálisan megfogalmazott vélemények rangot biztosítanak a szakmai térben.

A gyakorlat paradox módon különösen kedvez az MMA-nak. Míg korábban nem derült ki, hogy merre húzott az MMA-elnök, amikor bevonták valamely kultúrpolitikai intézkedés kidolgozásába, ezúttal minden állásfoglalásuk – az apró szövegmódosítástól a részletes elemzésig – nyilvánosságra kerül, mind a főladó, mind pedig a címzett (a tárca) honlapján. Egyik legnagyobb és legtöbb területet lefedő civil szervezetként az MMA gyakorlatilag állandó címzettje minden szakmai egyeztetésnek.

A másik édes-savanyú teher a nyilvánosság szolgálata. A magyar költségvetés borzalmas hagyománya, hogy egy sor előirányzatot megfejthetetlen tartalmú rovatokba volt szokás sorolni. Például „Gazdasági társaságok által ellátott feladatok támogatása”. A tárca szervein létezett a sokmilliárd forint konkrét elosztása, de azt nem kötötték a közönség (beleértve a dolgot majd megszavazó képviselők) orrára. Márpedig így az egyeztetésnek sincs sok értelme. Egyenként kellett minden esetben megoldást találni arra, hogy a döntéshozókészítést, a szakmai egyeztetést és az állampolgári érdeklődést is ki lehessen elégíteni anélkül, hogy a költségvetés áttekinthetetlen felsorolássá, bevásárlási listává zülljön.

És ha ez sem elég próbatétel, igazodni kellett a miniszterelnök kívánságához, aki szerint amennyi főtisztviselővel Antall József vagy Horn Gyula rendelkezett, ugyanannyival a mai feladatokkal is meg kell tudni birkózni (ha már kicsit eleve kisebb a kormányzott magyarok lélekszáma is). Vannak ugyan, akik szerint a helyettes államtitkárok, kormány megbízottak és hasonló csekélyebb száma nem fékezi az államigazgatási tevékenységet, sőt.

Aránytalanul sok munkát és egyeztetést igényel a települések kulturális finanszírozásának a megtervezése. A miniszter földéli a kölcsönös álmétkodást, amikor lengyel kollégáival megosztották az ezzel kapcsolatos gyakorlatukat. Magyarországon a költségvetésnek legalább húsz sora szabályozza a központ és a települések kulturális kapcsolatrendszerét, melyek értelmezése és a bele kerülő száma év mint év visszatérő harci feladat a szektor számára. Náluk, Lengyelországban, a helyi (városi, vajdasági stb.) kulturális finanszírozás szinte teljesen független az országos költségvetéstől, értelemszerűen a szejmben érvényesülő erőviszonyoktól vagy a minisztériumi értékrendtől. Nagy ráismerés, hogy a statisztikák ennek ellenére nem jeleznek eltérést a két ország helyi kulturális dinamikájában. Vagyis elengedhetnénk mi is azt a gyürkőzést, amivel garantálni reméljük falvaink városaink kulturális ellátását? A kérdés csak elméleti: az érintettek nem mondanának le az évtizedek során kimódolt szofisztikált képletek frissítésével járó adrenalin és komfort-szükséglet évenkénti kielégítéséről.

Jócskán túl vannak a szokásos egy órán. Elköszönőben gondolatokat váltanak az elmúlt fél év összegzéseképpen:

Mi történt volna? Egy geopolitikai és gazdasági zárványba kényszerülő kormány szűkülő erőforrásaival irányítaná a – szerencsénkre – laza kontúrokkal, vagy úgy sem definiált identitáselvi kulturális politikáját. A támogatási, jutalmazási és kinevezési gyakorlat a paternalisztikus rendszerek jellemzőit tükrözné. A lehetőség, ahogy az 2022 előtt is történt, továbbra is utat találna, mint az elhanyagolt kerékpárúton kiserkenő növényzet. Testet öltene maradandó értékű művek, előadások, kiállítások, fesztiváldíjak és egyebek formájában. De fönmaradna a fedő alatti létezés ténye és érzete.

És mi a 2022. április 3-i parafenomenális választási eredmény utáni rezsinváltó kulturális politika fő jellemvonása? A körülményes fontoskodás elhúzódó egyeztetései a kurucos huszárvágtákat idéző váratlanul lecsapó döntések helyett? Tényleg, mi fejezi ki a legjobban az új korszak lényegét? A virtuális szófelhőn kisebb betűvel szerepel a magyarság, nemzeti sajátosság és önazonosság, de semmiképpen nem váltak csúfszavakká. Mégis, – szögezik a miniszter mellének – mely fogalmat vállalná legszívesebben az új kurzus lényegének a kifejezésére? Minőség? Sokszínűség? Érzékenység? Európaiság? Esélyegyenlőség?

— Bizalom. Ezt választanám.